

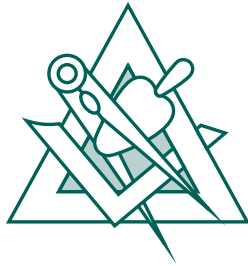
Zoran Lj.
Nikolić

MASONSKI
SIMBOLI
U BEOGRADU

— Laguna —

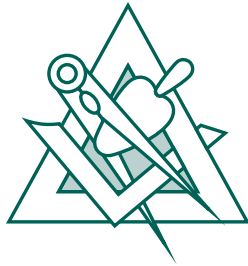
Copyright © 2005, Zoran Lj. Nikolić
Copyright © 2024 ovog izdanja, LAGUNA

MASONSKI SIMBOLI U BEOGRADU

SADRŽAJ

Uvodno slovo	9
Kratak istorijat i simboli slobodnog zidarstva	15
Prve slobodnozidarske lože u Beogradu	39
Spomenici podignuti onima za koje se tvrdi da su imali veze sa slobodnim zidarima	57
Magija Avale, kralj Aleksandar, Meštrović i uticaj Francuske	65
Istorijski događaji koji su obeležili „masonski“ Beograd	100
Zgrada Društva Svetoga Save na Dorćolu	117
Kuće u vezi sa porodicom Pijade	127
Delo velikog Momira Korunovića	133
Inicijali „B. I.“	139
Šetnja od Tehničkog fakulteta do Narodne banke	144
Kuće velikih graditelja	150
Jedna zgrada sa dva stuba	171
Simbolični medaljoni	174
Zanatski dom i njegov fond	179
Stubovi jakog svetla	184
Čudno z(i)danje Damjana Brankovića	191
Simboli ruskih graditelja	202
Piramida u srcu grada	213
Nova zdanja velegrada	219
Pogled besmrtnih sa moneta	236
Put večnog istoka	242
Od Heroneje do obnove Hrama duha (ili umesto pogovora) . . .	255
Literatura	255
Beleška o autoru	257

UVODNO SLOVO

Ova knjiga je posvećena mom milom sinu Aleksandru koji se upokojio leta gospodnjeg 2004. godine.

Kao što je on meni bio važan, tako se svako od nas, ko ima privilegiju da je živ, odnosi prema svojim uspomena, daje im posebno značenje i boju, i to ga čini drugačijim u odnosu na druge. To je ono što je sa drugima nemoguće podeliti.

To je priča o nemoći. Biti živ podrazumeva da nije moguće imati dovoljno snage i biti objektivan. Objektivna istorija ne postoji. Ona je skup sećanja i zapisa, nas nejakih, mozaik neretko lepih, a često bolnih sećanja, ili čak moći da ih zaboravljamo, mnoštvo krajnje nespojivih delova, ma kako se trudili da od njih napravimo nekakvu kompoziciju.

Među psiholozima postoje oni koji kažu kako je jedan od osnovnih procesa koji nam omogućavaju da „progutamo“ nevolje u sopstvenom životu mehanizam potiskivanja, zaboravljanje onoga sa čime se ne može živeti, onoga što nam je preteško. Odakle nam onda pravo da tvrdimo kako sve pamtimo, kada je, možda, ono najvažnije potisnuto?

Istorija je umrla, a mi smo nemoćni da je vratimo.

Nadmenost modernih vremena, zasnovana na tehničkoj superiornosti, goni nas na gordost svoje vrste – osećamo se, bezrazložno, važnijim od predaka. Blagodati tehnologije neovlašćeno nam dozvoljavaju da ubiramo plodove rada onih koji nam to ne bi dozvolili da znaju kako se prema njima odnosimo. Za sva neznanja danas postoji izgovor: „Ima

to na internetu“. A o „imanju i nemanju“ su pre mnogo godina znatno mudriji „razbijali glave“, dok mi, s početka trećeg milenijuma, živimo u zabludi da imamo sve.

Ako nestane struje, da vidim mudraca! Ili će, opet, onaj starac sa svećom da ide okolo uzvikujući: „Tražim čoveka!“

Zato sada pripovedam o onim ljudima koje mnogi doživljavaju kao karikaturalne figure koje se čudno kreću i nezgrapno mašu rukama na crno-belom filmu braće Limijer. Anegdota zbori kako su se na prvoj projekciji njihovog filma ljudi sklanjali u strahu od nadolazećeg voza.

Danas se klinci smeju njihovom strahu. A možda su oni imali pravo... Oni su živeli tada, kao mi danas.

Možda čestitije i bolje razumevajući svoj život nego što to mi sada činimo.

I nisu bili crno-beli.

Živeli su „u koloru“.

I tako smo podeljeni u dva sveta: na one kojima istorija ništa ne znači, i na one druge koji veruju da im najviše energije dolazi iz iskustva predaka. Prvi su moderno proklamovan svet, kojima se ne bih bavio, a drugi su ljudi zbog kojih je ova knjiga, najzad, i nastala.

Ovo treba da bude priča o drugačijem, manje znanom licu Beograda. Svakovrsna i burna interesovanja za tu temu čine mi se hotimično nedorečenim; ono značajno kao da je ostalo nedostupno i ozbiljno zainteresovanim znalcima.

Tako sam počeo da proučavam zdanja masonerije u ovom gradu. Znao sam da to nije običan posao, a sada znam i da nije tako opasan kako su mi mnogi govorili. S vremenom sam shvatio da sam sebi, u stvari, zadao veoma interesantan zadatak.

U ovoj priči postoji jedna naročito važna činjenica: ako ste sa bilo kim razgovarali o masoneriji, dobili ste, bezmalo sigurno, samo dve vrste odgovora: onaj tipičan – kada je neko izričito protiv ove organizacije i onaj, ne tako čest – kada se neko kome se obraćate odnosi prema masonima pozitivno.

Interesantno, onih „u sredini“ – nema.

Masoni nikoga ne ostavljaju ravnodušnim.

Postoji još jedna zanimljiva pojava koju bih se usudio da tumačim kao neko ko je neutralan, odnosno kao „profan“, kako slobodni zidari nazivaju nas neupućene u njihove tajne. Protivnici slobodnih zidara, ili masona, uglavnom malo znaju o njima. Tretiraju ih kao neznabošce, sektaše, zaverenike... Ali opet – mora da i za to postoji neki razlog.

Moja ambicija je bila da se nađem u toj, „nepostojećoj“ sredini. Da ostanem dosledan svom novinarskom poslu, a da, opet, pokušam da ne budem ni na čijoj strani.

Zavodljivost publicistike jeste i u tome što dopušta izvestan komfor – autor ne mora da bude apsolutno istorijski precizan, već može da iznese pretpostavke, ostavljajući čitaocu da sudi o njihovoj težini a, zašto da ne, i prostor za lično istraživanje. Najzad, u ovoj priči bilo je mnogo oslanjanja na literaturu, kao i na kazivanja sagovornika.

Zato je u mom slučaju bilo posebno važno to što ovoj temi prilazim tako što vodim čitaoca u neobičnu šetnju Beogradom, istovremeno imajući slobodu da zajedno s njim postavljam pitanja na koja ni sam nemam potpun odgovor.

I, gle čuda, kada je neko samo dragovoljan da otvori oči, vidi svašta... Jer, ovo je priča o umetnosti očiglednog, a istovremeno prikrivenog. Čar traganja za masonskim zdanjima, spomenicima, obeležjima ili jednostavnim građevinskim „potpisima“ istovremeno je i otkrivanje onoga što se nalazi ne u zabitima periferije ili mračnim i nepristupačnim sokacima, već u samom srcu srpskog prestonog grada. A, kako će se videti iz onog što će čitaocu biti ponuđeno na procenu, mnoga zdanja koja su osnovna obeležja grada u stvari su jasni ili neznatno prikriveni simboli ovog reda.

Ovo nije knjiga posvećena masoneriji u smislu potrebe da se napravi analiza rada i udruživanja slobodnih zidara. O tome već postoje brojne knjige, i ne vidim šta bi ja tu trebalo da dodam. Suština ove knjige jeste priča o Beogradu. O tome koliko, i u simboličkom smislu, ovaj grad predstavlja „kapiju Evrope“.

Važno je i to kako se Evropa odnosila prema Beogradu. Majčinski ili maćehinski. Da li je ova „kapija“ bila mesto gde se u najstariji kontinent ulazi ili se tu iz njega izlazi.

Dabome, svaka kapija služi i za jedno i za drugo, ali...

Posebnu zahvalnost dugujem ljudima kod kojih sam često dolazio po savet ili mišljenje i koji su imali dovoljno vremena i volje da mi ih pruže.

Zapravo, teško je pisati ovakvu knjigu, usudiću se da kažem „eksperiment“, a da sve to protekne bez konsultacije s ljudima koji su stručnjaci za oblasti koje sam proučavao. Zato se u ovoj knjizi pojavljuju oni za koje mislim da su adekvatni sagovornici za ovu temu, ali da, istovremeno, nisu pristupili ovom poslu zlonamerno.

To je bio još jedan pravi način da potvrdim kako je dobro imati prijatelje.

Ovu knjigu sam „gradio“, priznajem, uz velike probleme. Teže je voditi čitaoca pričom nego prepustiti taj zadatak fotografijama mog prijatelja Dragana Milovanovića, foto-reportera *Večernjih novosti*. Njegove fotografije govore bolje od teksta.

Tako, postoji vreme kada novinar mora da prizna da je samo tumač, što i nije tako loše.

Nekoliko prijatelja mi je naročito pomoglo u ovom poslu. Imao sam priliku, baš kao i mnogi drugi, da koristim arhivu Vojnog muzeja u Beogradu i slušam razmišljanja kustosa Marine Zeković. Ona mi je učinila dostupnim deo fotografija koje su objavljene u ovoj knjizi. Velika mi je čast da sam upoznao i nju i njen ogroman entuzijazam. Beskrajno mi je žao zato što u ovaj muzej ne dolazi onoliko posetilaca koliko on zaslužuje.

Ali to je sudbina beogradskih muzeja.

Institut za savremenu istoriju, na čelu sa dr Momčilom Pavlovićem, okupio je brojne umne ljude, prema kojima gajim ogromno poštovanje. Gospođa Gordana Gordić iz Zavoda za zaštitu spomenika grada Beograda bila je blagonaklona prema mom istraživanju. Posebno izdavam Olgu Kilibardu i Branku Branković, iz Arhiva grada Beograda, dve dame vredne vaskolikog poštovanja.

Znanje gospodina Predraga Batinića je rudnik neprocenjive vrednosti, koji je, nije mi jasno zašto, ostao nedostupan javnosti. Deo tog znanja podelio je sa mnom dok sam istraživao istorijat i značenja mnogih simbola, zbog čega sam mu iskreno zahvalan.

Dragi prijatelj Radomir Vukčević, novinar *Duge* i čovek sa kojim bi se o ovome moglo beskrajno razgovarati, pokazao mi je kako godine malo

znače, a saznanje bubri. Kada jednom čovek počne da istražuje ovakvu temu, uskoro tema počinje da ispituje njega...

Koleginica Marijana Terzin, novinar Radio-televizije Srbije, koja je i sama pravila izvanredne reportaže o istoj temi, učinila mi je dostupnim materijale i ideje koji su me veoma zanimali, pa sam joj dužan i kolegi-jalnu i prijateljsku zahvalnost.

Najzad, iskreno zahvaljujem mnogobrojnim prijateljima iz *Večernjih novosti*, bardovima Radio Beograda Dušanu Rašeti i Luki Mijatoviću, kao i onima bez kojih ne bih uspeo da napišem ovu knjigu – mojim kumovima Leu Hanni, Draganu Gavriloviću, Draganu Maksimoviću, Slobodanki Živković, dr Aleksandru Fatiću i magistru muzike Dušanu Mihajloviću. Veoma mi je bilo značajno da su na mojoj strani bili i graditelji kao što je to Milan Korica, ili Branislav Baćović, čovek čija mi je podrška uvek neizmerno značila. Od onih koji su mi pomagali izdvajam Bobana Kneževića, grupu entuzijasta iz Udruženja za zaštitu starog Beograda „Dživdžan“, uz Dušana Miloševića i Dragana Perića, koji su mi pomogli u izboru fotografija, i dr Milana Latasa.

Prilikom prikupljanja materijala za treće izdanje ove knjige značajno mi je pomogao i Vladimir Tomić, ugledni kustos Muzeja grada Beograda, kao i sjajni fotograf Vojislav Danilov.

Među stručnjacima izdvojio bih arhitektu-konzervatora Aleksandra Ivanovića, čoveka sa kojim već dugo saradujem ili, poštenije je reći, od koga učim. Malo sam ljudi upoznao koji sa tolikom opsednutošću obavljaju svoj posao, toliko mnogo znaju, a u isto vreme imaju skroman odnos prema svom znanju. On nije čovek od koga sam ovog puta učio o masoneriji, ali jeste stručnjak koji na beskrajno dopadljiv način poznaje arhitekturu Beograda. Kada vam treba neko ko ume lepo da govori o ovom gradu, potražite Sašu, pa ćete videti kako je nastala lepa srpska reč „pripovedanje“.

Postoje i oni koji pomno posmatraju ono što radim... Dabome, neki od njih su masoni. Hteo sam da pomenem njihova imena, ali oni to nisu želeli, ostajući verni svojim principima. Želeo bih, makar, da znaju da sam im zahvalan. Ali, isto tako, razgovarao sam i sa onima koji su suprotstavljeni ovom redu. Poštovao sam osnovni princip novinarstva.

Posle knjige *Beograd ispod Beograda*, koju sam napisao sa dragim prijateljem dr Vidojem Golubovićem, kao i *Tajne Novog Beograda*, pisane sa kolegom i kumom Mirkom Radonjićem, siguran sam da je ovo grad koji je prepun ljudi koji žele bolje da ga upoznaju. Okolnosti su često protiv njih, a ovakve knjige su pokušaj da ne bude tako.

Beograd je uvek bio tu, samo mi, koji sudimo o njemu, nismo bili ovde stalno. Nekome je bilo suđeno da bude i besmrtno. Ili dovoljno značajan da nas nadživi.

To je Beograd o kojem govori ova priča.

Što se samih masona tiče, stav prema njima nije teško zauzeti. Jednostavno, ako vam se dopada pravac u kojem ide planeta i ljudi na njoj, to u velikoj meri možete pripisati delu masona. Sa druge strane, ako vam se ne dopada – odgovor je isti.

Autor

KRATAK ISTORIJAT I SIMBOLI SLOBODNOG ZIDARSTVA

I

Veoma je teško govoriti o tajnim ili diskretnim društvima i tvrditi za nešto da je nesporno. Tako se mnogi proučavaoci masonerije u nekim oblastima ograđuju iznoseći obilje hipoteza, priznajući ili da ne postoji precizan odgovor na pitanja koja su sebi postavili ili da ga, makar, oni nisu pronašli.

Zato će, da bi i neupućeni čitalac mogao lakše da prati priču, biti izneti neki od osnovnih podataka iz istorije slobodnog zidarstva, oko kojih postoji opšte slaganje onih koji su se bavili istraživanjem masonerije.

II

Iako je izvesno da je ovakav način udruživanja „izabranih“ u različitim formama postojao tokom istorije, svi se slažu da se kao datum osnivanja slobodnog zidarstva u današnjem obliku smatra 24. jun po novom, odnosno 7. jul po starom kalendaru 1717. godine. Tada se u Londonu ujedinjuju četiri do tada postojeće lože, a budući da je to bio Dan Svetog Jovana Krstitelja, ova masonerija se i danas naziva „jovanovska“. Takav način udruživanja masona danas je najrasprostranjeniji u svetu.

Ogroman deo ikonografije i simbola masoni preuzimaju iz srednjovekovnog cehovskog, građevinskog zanata, pa odatle i sam naziv pripadnika

ovog pokreta, koji etimološki potiče od reči „zidar“, odnosno „slobodni zidar“. U to doba se u Evropi i Engleskoj razvija građevinski zanat, i zidari se međusobno udružuju, baš kao što su svoje asocijacije pravile i druge zanatlije. Najpre su postojala bratstva, i u njima su se ukrštale i religijska i socijalna uloga. Članovi su zajedno obavljali religijske ceremonije, ali su se i međusobno pomagali i udruživali da bi lakše, zajednički mogli da izgrade veće građevine. Oruđa kojima su raspolagali tadašnji zidari bila su znatno skromnija od današnjih, pa je ovakav način njihovog organizovanja bio potpuno logičan.

Taj milje bio je idealan kliše za nastanak slobodnih zidara. Podsećamo, osnovni principi masonstva jesu upravo pobožnost i međusobna pomoć. Jedan od prvih i najvažnijih dokumenata takozvane spekulativne masonerije koja, u stvari, izvire iz dotadašnje „radne“, a nastaje 1717. godine, jeste *Andersonova konstitucija*, koja je i danas jedan od osnovnih kodeksa slobodnih zidara.

Džejms Anderson bio je sveštenik škotske crkve u Katedrali Svetog Jakova. Upravo njemu bio je dodeljen zadatak, posle formiranja Velike lože, da napravi jednu vrstu ustava, jer je razvoj masonerije iz takozvane operativne u spekulativnu očigledno zahtevao i određenu preciznost.

Uz Andersona je na kodifikovanju ovih pravila radio i Džordž Pejn, ali i odbor od četrnaest članova, koji je bio zadužen za redakturu i proveru tih pravila, te su se *Načela* konačno pojavila 1723. i bila su sastavljena od tri dela – *Istorije masonerije*, *Dužnosti* i *Propisa*.

Da bismo objasnili elementarne stavove koje su uobličili Pejn i Anderson, možda je najbolje uzeti citat iz dela *Dužnosti*. U poglavlju „O Bogu i religiji“ naročito se naglašava kako je „mason dužan da se povinuje moralnim zakonima“, a ako valjano shvati masonsku umetnost, nikada neće postati ateista... Kod Andersona je naglašeno i ovo: „Premda je u drevna vremena masonima u svakoj zemlji bilo naloženo da prihvate religiju te zemlje ili naroda, kakva god ona bila, sada se smatra prikladnijim da se masoni obavežu samo na onu religiju koju prihvataju svi ljudi, to jeste da budu dobri i iskreni ljudi, časni i pošteni, bez obzira kakvom se veroispovešću i ubeđenjima odlikovali, a da njihova lična mišljenja budu prepuštena njima samima, a to znači da budu dobri i iskreni ljudi, ili časnog i

poštenog značaja... Time je slobodno zidarstvo postalo središte udruživanja i sredstvo pomirljivog i vernog prijateljstva među ljudima, koji bi, inače, ostali zauvek razjedinjeni.“

Takođe je neobično važan onaj deo *Konstitucije* u kojem je reč o tome da se u masonske lože ne mogu unositi nikakve privatne uvrede i razmirice, a posebno politička i religiozna neslaganja, budući da su masoni protiv svake politike, jer „ono što do sada nikada nije doprinelo dobrobiti lože nikada i neće“.

I, najzad, posebno je važno to da je prema *Andersonovoj konstituciji* mason „miroljubivi podanik građanske vlasti, gde god živi i radi, i nikada se neće mešati u zavere i pobune protiv blagostanja naroda“. *Konstitucija* savetuje slobodnim zidarima da se dobrovoljno prilagode svakoj zakonitoj vlasti i da revnosno rade na napretku svoje zemlje.

Dakle, masoni su, po svom osnovnom kodeksu, prvenstveno patriote.

Veliki arhitekta

III

Neophodno je da se naglasi to kako je prvobitni cilj masonerije bio da oslobodi ljudski duh bilo kakve tiranije i mentalne torture, za koje je u srednjem veku, prema stavu masona, uglavnom bila zadužena Katolička crkva.

Neki smatraju da je to bio i osnovni razlog nastanka reda slobodnih zidara – da se suprotstave Katoličkoj crkvi i njenoj nedodirljivoj moći. I upravo su tamošnji oštri religiozni sukobi bili razlog za nastanak masonerije u Engleskoj.

Masonske obrede, ili „radovi“, kako ih zovu slobodni zidari, odvijaju se u loži. Još iz vremena radnog masonstva loža je označavala posebnu prostoriju gde su se sastajali klesari, zidari i druge zanatlije iz esnafa, tu su imali svoje obrede, učili veštinu građenja i na taj način jednim delom ostavili milje koji su preuzeli masoni.

Tako su od radnog masonstva preuzeti i osnovni hijerarhijski stepeni, poznati u jovanovskoj masoneriji. Prvi stepen je učenički, drugi je pomoćnički, dok je treći majstorski. To je hijerarhija koja podseća i na našu viševjekovnu zanatsku tradiciju, u kojoj je postojao sistem koji su činili šegrt, kalfa i majstor.

Takva masonerija naziva se još i „plava“ zbog plave boje koja dominira obredima, kao i na ritualnim predmetima.

Od sredine 18. veka nastaje i sistem takozvanih visokih stepena, pa je tokom daljeg razvoja masonerije do danas u svetu aktivna i hijerarhija od 33 stepena, poznata kao škotski ritual.

Važno je napomenuti da unutar jedne države, po pravilu, postoji samo jedna velika loža, koja je vrhovna po hijerarhiji, tako da ne može nijedna druga loža da postoji izvan njenog okvira i znanja. Prema nekim definicijama, velika loža je skup svih loža koje imaju zajedničke ciljeve, ali i zajednički nastup, i prema onima koji nisu njihovi članovi i prema državi uopšte.

Konstituisanje velike lože mora da se odvija po masonskim principima, koji nalažu da ona bude oformljena samo tako što će u nju simbolično da „unese“ svetlo neka velika loža koju su do tada već priznali drugi i ima takve atribute.

Lože koje su nastale na drugačiji način, po pravilu, smatraju se nepriznatim i nazivaju se „divlje“ lože.

IV

Da bi neko postao član slobodnozidarskog reda, mora u potpunosti da poštuje neka osnovna pravila. To je čovek koji, kako se kaže u masonskom žargonu, „traži svetlost“ i mora da bude „slobodan čovek i dobrog glasa“.

Prijem nije jednostavan, već se među članovima lože koji najbolje poznaju „tražioca“ određuje jemac koji garantuje da je „tražilac“ dostojan prijema. Ako članovi lože procene da je onaj koji traži prijem dostojan toga, na sednici se čita njegova biografija, koja se objavljuje na takozvanoj crnoj tabli onih koji traže. Posle toga, obrazuje se komisija koja ima zadatak da ispita prošlost kandidata, kao i verodostojnost podataka koje je priložio, ali i dostojnost da ovaj postane jedan od braće.

Ako taj proces protekne povoljno po kandidata, pristupa se takozvanoj balotaži, odnosno glasanju kuglicama crne i bele boje. Balotaža predstavlja poseban vid tajnog glasanja i povoljna je po kandidata koji traži prijem ukoliko se nije pojavila nijedna crna kuglica. Ako su u posebnu kutiju spuštene tri crne kuglice, prijem se odbija, a ako su članovi lože glasali jednom ili dvema crnim kuglicama, tada je prijem odložen na određeno vreme, kada se balotaža ponavlja.

Ukoliko se postigne potpuna saglasnost među svim članovima lože, može se pristupiti prijemu, a to je, po pravilu, posebna svečanost u loži, koja je i poseban ritual.

Jedan interesantan obred posebno se neguje u tradiciji masona, a to je primanje u red takozvanih luftona. To su sinovi već poznatih masona, a ta tradicija se veoma često u svetu u mnogim porodicama duboko poštuje.

V

Sam prijem u stepen učenika dovodi čoveka iz svetovnog okruženja u prvi pravi kontakt sa masonskim znanjima, pa tako on ulazi u posebnu prostoriju u kojoj ostavlja sve predmete od metala, novac, ukrase, jer je cilj rituala da upozori kandidata na to da mora da se odrekne svega „što sija lažnim sjajem“.

Kandidat se suočava sa istinom da zlato i njegova isprazna svojstva nisu ono čemu učenik treba da teži. Mason se, međutim, ne primorava da položi zakletvu siromaštva. On treba da shvati da je novac samo sredstvo, ali nikako cilj. Kako objašnjava Anri Dirvil u knjizi *Masoni*, taj sjaj je, prema masonskom verovanju, veštački i lažan:

„Odvojen od metala, svetovnjak se odvodi u sobu za kontemplaciju, sa povezom na očima. Sama soba deluje zloslutno. Zidovi su potpuno crni i ukrašeni skeletima, lobanjama mrtvaca i suzama koje se vide na mrtvačkom pokrovu. Tu su, takođe, kosa, pevac i peščani sat. Lažne simbole je lako razumeti: to je misao o smrti. Između pevca i mrtvačkog pokrova stoje napisane reči: 'Budnost i istrajnost'. Pevac kaže onome koji treba da razmišlja: ja objavljujem dan; ne gubi ni časa, nastoj da te potpuno shvate. Vežbaj budnost na manama, ispravljaj se jer blizu je čas kad ćeš primiti prosvetljenje, i njega moraš biti dostojan. Ovo prosvetljenje je istinski dan, besmrtna želja. Očisti se da bi mu ukazao poštovanje. Peščani sat koji bejaše prvobitni sat govori o onome što prolazi; vreme teče brže nego moj prah; budi istrajan u svome delanju, znaš li koliko si čist da bi se usavršio?

Oko tih predmeta poređanih na zidovima, da bi naterali svetovnjaka na korisna razmišljanja, napisane su sledeće reči:

'Ako te ovamo goni znatiželja, uđi!

Ne strahuj da se prosvetliš na svojim greškama, bićeš poučan za nas!

Ako si sklon dvoličnosti, strahuj, mi ćemo te prozreti i to pročitati u dubini tvoga srca!

Ako držiš do razlika među ljudima, ovde ih nećeš upoznati!

Ako je tvoja duša znala za strah, više neće!

Ako budeš istrajan, očistićeš se, izaći ćeš iz ponora tame i ugledati svetlost!

Od tebe će se možda zahtevati najveće žrtve, pa i sam život, da li si spreman da ih podneseš?'

Kandidat zatvoren u sobu mora uložiti napor da spozna svoju trenutnu situaciju i da o njoj dobro razmisli. Ono što mu valja činiti jeste neprestano traganje za mudrošću. Delo što mu je pripalo u udeo doista je ozbiljno. On najpre treba da upozna svoje mane, s čvrstim ubeđenjem da ih prevaziđe i zameni vrlinama. Sve te promene mogu da potraju godinama.“

VI

Masonska loža prostire se od istoka prema zapadu, dok joj je širina od severa prema jugu. Prijem kandidata iz spoljnog sveta zato prikazuje čoveka koji i ritualno ulazi u masonski hram sa zapada. Njegov status se s vremenom menja ukoliko adekvatno napreduje, pa u stepenu majstora dolazi do istoka.

Istok je, u masonskom poimanju sveta, ona strana sa koje dolazi svetlost. Na simboličan način, kandidat u ložu ulazi kao dete, iz mračnog sveta, sa zapada, da bi tražio prosvetljenje putujući ka večnom istoku.

Za simboličko značenje lože važno je i to da je „duboka do središta Zemlje, a visoka do neba“. Ona je skup braće koja su u njoj okupljena da naširoko raspravljaju o misterijama saveza u koji su se uključili, ali je i, po mnogim masonima, sama sebi simbol. Njena gornja granica je čist nebeski svod posut zvezdama. Takođe je veoma važno da je pod lože u obliku pravougaonika čija je jedna stranica dvostruko duža od druge, što prikazuje dvostruku ljudsku prirodu – jednu fizičku i drugu eteričnu.

Istok lože predstavlja duhovnost. Za ljudski razum, pogotovo za njegovu sklonost materijalnom, zadužen je zapad. Sever je tu da simboliše mrak i neznanje, a jug da bude mesto gde se susreću istok i zapad, i on je simbol intuicije i razuma.

Pod lože čini crno-belo šahovsko polje, koje takođe ima jaku simboliku u različitim stepenima, i bez njega se ne može zamisliti masonski hram. Za masona takav pod predstavlja harmoniju koja se rađa iz ravnoteže suprotnosti, kao i narode i doktrine iz kojih je ova ravnoteža nastala.

Veoma važan deo masonskog rituala jesu bele rukavice, koje nose svi prisutni masoni, i one su simbol čistote. Uz njih, svi masoni nose kecelje, kao i značke lože kojoj pripadaju.

Još jedan bitan deo masonske lože jeste simbolička crtaća tabla, koju zovu još i tapis, tepih ili sag. U jovanovskim ložama on je razastrt na sredini hrama i na njegovim ivicama nalaze se takozvane tri male svetlosti. To su sveće koje simbolizuju ono što svaki pojedinac dobija rođenjem – Sunce je simbol spiritualne svesti, viših aspiracija i emocija duše, Mesec

je simbol ljudskog razuma, dok je starešina lože, u stvari, simbolički mala svetlost. On je ujedno i simbol volje koja mu upravo pomaže da bude gospodar svog života.

U četvrtom uglu tapisa nalazi se ložinska zastava. Neki kažu da je upravo simbolika tapisa zamenila crtanje ugljem po podu, što je trebalo da simboliše crtanje legende o Solomonovom hramu, koje je tokom nekadašnjih masonskih ceremonija bilo rađeno ugljem na podu lože.

Taj tepih oivičen je trakom koja je ornamentisana crnim i belim trouglovima. Simbolikom svoje snage štitila ga je od neupućenih i neprosvećenih. Posle tepiha, sa zapadne strane postoji polje crno-belih kvadrata i, na kraju, stepenici na čijem vrhu su stubovi J i B.

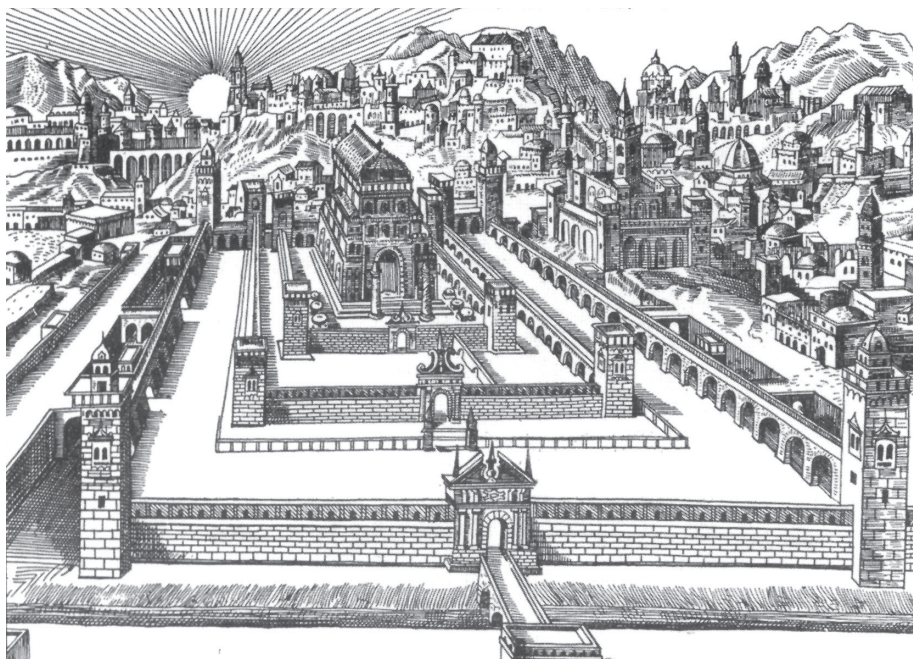
Ti stubovi za masone imaju veliki simbolički značaj i zovu se jakin i boaz. Bezbrojna su tumačenja njihovog značenja, od toga da su simbol ulaska u sam Solomonov hram, da su to, u stvari, imena Solomonovih sinova, preko simbolike vezane za dvojnost sveta, muškog i ženskog principa, do toga da su to simboli koji podsećaju na dva egipatska kraljevstva, dakle, stubove Donjeg i Gornjeg Egipta pre ujedinjenja u skladnu i neprikosnovenu državu onog doba. Ili su, kao u mnogim drugim masonskim legendama, bili sve to, zajedno?

VII

Simbolika koju prate masoni, njene legende i predanja vezani su za daleku, prethrišćansku prošlost, ali i za neke potonje redove, kao što je Red vitezova templara, pa je tako veoma teško biti precizan u tumačenju svih znamenja ovog reda, kao i njegovih ceremonija.

Važno je, ipak, objasniti osnovnu legendu na kojoj svoja učenja i predanja zasnivaju masoni, a to je legenda o Hiramu Abifu, graditelju Solomonovog hrama.

O izgradnji Solomonovog hrama piše i Biblija, a neke od tumača masonske istorije upravo organizacija arhitekata, klesara, zidara i ostalih, asocira na prvu pojavu slobodnozidarske organizacije, i u njoj nalaze uporište. Uglavnom, to je centralno mesto u slobodnozidarskoj organizaciji jovanovske lože: kada je Solomon Hiramu iz Tira poverio izgradnju

Solomonov hram

hrama. Pripreme su bile opsežne jer, kako je zabeleženo, jevrejski radnici su sekli kedrovo i čempresovo drvo, a feničanski car ga je slao morskim putem u okolinu današnjeg Tel Aviva, odakle su ga radnici dovlačili do Jerusalima. Hanaanski radnici su, u isto vreme, u brdima Jordana vadili i obrađivali blokove koje su prenosili na brdo Morija, koje je „zbog gradnje hrama bilo sruhljeno i poravnano“. (Videti poglavlje o Avali.)

Kako su to, na primer, u knjizi *Hiramov ključ* objasnili autori koji za sebe tvrde da su prošli inicijaciju u status majstora, „kada se prvi put kandidatu predstavlja ovaj drevni lik, Poštovani majstor izgovara sledeće reči:

’U smrti nema užasa koji bi bio ravan mrlji krivokletstva i beščašća. O toj velikoj istini anali masonstva pružaju slavne primere i o nepoljuljanoj vernosti i prevremenoj smrti našeg Velikog majstora, Hirama Abifa, koji je izgubio život neposredno pre završetka gradnje hrama kralja Solomona, građevine čiji je on, čega ste nesumnjivo svesni, bio glavni arhitekt.’“

Naime, sve se odigrava zbog velike tajne koju je ovakav majstor mogao da zna, a ona nije bila dostupna onima koji je nisu bili dostojni. To su bili neki od njegovih učenika, podanika, koji su želeli da doznaju tajnu na silu. I sklopljena je zavera tako što je bilo petnaest učesnika izgradnje, koji su na silu želeli od Hirama da saznaju tajnu, ali ih je dvanaest odustalo veče uoči odlučne akcije. Trojica su ostala istrajna u svojoj nameri i, po *Hiramovom ključu*, desilo se sledeće:

„Kada je završio sa molitvom, uputio se prema južnoj kapiji. Tu mu je prišao prvi od ovih nasilnika, koji se, u nedostatku boljeg oružja, naoružao zidarskim viskom, i zahtevao od našeg gospodara da mu oda istinske tajne, preteći mu da će ga ubiti ukoliko na to ne pristane. Veran svojoj zakletvi, ovaj mu odgovori da su tajne poznate samo trojici u svetu, i da bez saglasnosti druge dvojice on niti može, niti želi da ih otkrije. Ali, da on lično ne sumnja da će strpljenje i istrajnost, kada za to dođe vreme, zidaru koji zavredi dopustiti da učestvuje u njima. A što se njega tiče, on bi radije umro no izneverio sveto poverenje koje mu je dato.

Pošto odgovor nije zadovoljio napasnika, on je usmerio silovit udarac ka čelu našeg gospodara, ali iznenađen njegovom odlučnošću, samo je zakačio desnu slepoočnicu, ipak dovoljno snažno da se ovaj zateturao i posrnuo na levo koleno.

Oporavljajući se od zadatog udarca, požurio je ka zapadnoj kapiji, gde mu se isprečio drugi siledžija, kome je odgovorio isto kao i prethodnom, a ipak sa nesmanjenom čvrstinom kada mu je grubijan, naoružan libelom, zadao strahovit udarac u levu slepoočnicu, što ga je oborilo na desno koleno.

Shvativši da je put za bekstvo u oba ova dela hrama odsečen, naš gospodar se, slab i obliven krvlju, posrćući odvukao do istočne kapije, gde se nalazio treći grubijan. Dobivši sličan odgovor na svoj drski zahtev, jer je naš gospodar ostao veran svojoj zakletvi čak i u ovom trenutku najvećeg iskušenja, nasilnik mu je zadao snažan udarac posred čela teškim kamenim maljem... Tako je umro naš gospodar...“

Postoje varijacije na tu temu – da je Hirama jedan od ubica udario nožem – ali suština ostaje slična...

Uskoro je i kralj Solomon čuo za zloslutne vesti o nestanku svog najvažnijeg graditelja, pa je, iz istog izvora, ovako protumačen dalji tok događaja:

„Čuvši to, kralj se još više zabrinuo za bezbednost svog glavnog umetnika. Stoga je izabrao 15 zanatlija u koje je imao poverenje i naredio im da krenu u potragu za našim gospodarom, nadajući se da je još živ, a strahujući da je možda stradao kao žrtva pokušaja da se iz njega izvuku tajne njegovog uzvišenog položaja.

Nakon što je određen dan njihovog povratka u Jerusalim, oni su formirali tri Zanatlijske lože, i krenuli u potragu sa tri ulaza u hram. Proveli su mnoge dane u besplodnom traganju. Jedna grupa se vratila a da nije otkrila ništa značajno. Druga grupa je imala više sreće. Jedne večeri, kada su već svi bili iscrpljeni, a namirnice istrošene, jedan od braće se, da bi se podigao, uhvatio za žbun pored koga je ležao, a koji se, na njegovo iznenađenje, lako odvojio od zemlje. Podrobnijim ispitivanjem, otkrio je da je zemlja bila sveže iskopana. Pozvao je svoje saputnike i zajedničkim naporom su otvorili grob u kome su pronašli nečasno zakopano telo gospodara. Ponovo su ga zakopali sa dubokim poštovanjem, a grob obeležili bagremovom granom (akacijom), kako bi kasnije mogli da ga pronađu. Potom su požurili u Jerusalim da bi kralju Solomonu saopštili bolne vesti.“

Akacija je kasnije, po povratku zanatlija, ponovo dobila zelenu boju, grane su prolistale, a ovo drvo je postalo specifično „drvo života“ u masonskim predanjima.

VIII

Bilo kakva priča o istoriji masonerije bez pominjanja veoma važnog mesta koje u njoj zauzimaju vitezovi templari bila bi lišena svakog smisla. Templarske legende i njihova istorija najdirektnije se vezuju za nastanak reda slobodnih zidara, iako je nastanak ovog viteškog reda vezan za vreme koje je čak nekoliko vekova prethodilo oficijelnom nastanku slobodnozidarskog reda.

To je samo još jedan od pokazatelja koji govore da su ideja masonerije i udruživanje slobodnih zidara u ovom ili onom obliku postojali znatno pre njihovog obelodanjivanja pred javnošću 1717. godine. Ta godina i ujedinjenje četiri londonske lože očigledno je samo početak faze u kojoj su se slobodni zidari jasnije otvorili prema svetu i dali mu preciznije znakove svog postojanja, naravno, onoliko koliko su oni to procenili za shodno.

Templarski red nastao je znatno ranije, u vreme krstaških ratova. Hrišćanskim hodočasniciima iz Evrope Palestina je postala nedostupna posle invazije Turaka Seldžuka koji su pokorili ovu svetu hrišćansku zemlju 1076. godine. To je neminovno izazvalo Prvi krstaški rat, započeo 1096. na poziv pape Urbana Drugog. Na čelu ogromne vojske nalazila su se najuglednija viteška imena tog doba, predvođena biskupom od Le Pija Ademarom. Godfroa Bujonski je posle osvajanja Jerusalima bio proglašen za kralja. On je, ipak, insistirao da ga oslovljavaju isključivo kao čuvara Svetog groba, što mu je, očigledno, pričinjavalo znatno veću čast od samog kraljevanja.

To je bilo vreme kada nastaju različiti viteški redovi, čija je misija uglavnom bila usmerena na zbrinjavanje hodočasnika u Svetoj zemlji, kao i na brigu o njihovom bezbednom dolasku i povratku kući. Godfroa Bujonski 1099. osniva Sionski red, nedugo zatim oformljen je Red hospitalaca Svetog Jovana Jerusalimskog, a oko stotinu godina kasnije i Tevtonski red. Red vitezova templara ili, kako su se još zvali, Red siromašnih vitezova Hrista i Solomonovog hrama osnovan je 1118. godine. Red je, navodno, osnovao Ig de Pejen, sa još osmoricom prijatelja, sa kojima se zakleo da će braniti Svetu zemlju, istovremeno se zavetujući na siromaštvo, čistotu, neporočnost i poslušnost.

To bratstvo imalo je poseban pečat koji je simbolizovao dva konjanika koji na istom konju jašu istovremeno, što je predstavljalo znak apsolutne solidarnosti, dok im je znak raspoznavanja bio beli plašt sa velikim crvenim krstom. Neki tvrde da današnja zastava Švajcarske ima veze sa ovim redom i da je napravljena po uzorku templarske, ali sa obrnutim rasporedom boja. Uzgred, Švajcarska zastava je najstarija u Evropi, i potiče upravo iz doba krstaških ratova.

Templari su bili smešteni u takozvanoj Omarovoj džamiji, na mestu gde se nekada nalazio Solomonov hram, da bi im kasnije kralj Boduen Prvi, rođeni brat Godfroa Bujonskog, ostavio na raspolaganje celokupno zdanje koje se nalazilo na prostoru nekadašnjeg hrama. Tako su ovi srednjovekovni vitezovi i dobili ime po kome su i danas prepoznatljivi – vitezovi hramovnici – templari (engl. *temple* – hram).

Interesantnu istoriju tog reda predano su izučavali i slobodni zidari Kristofer Najt i Robert Lomas i svoja istraživanja objavili u knjizi *Hiramov ključ*, ali oni nisu jedini koji su se dvoumili oko toga odakle devetorici vitezova moć i ambicija da se bave tako složenim i delikatnim poslom kakav je obezbeđivanje hodočasnika koji su krenuli put Jerusalima. Oni se pitaju „zašto bi ovi Francuzi postavili sebi zadatak koji se, u najboljem slučaju, može smatrati optimističnim, a u najgorem predstavlja čistu ludost?“

Štaviše, njih dvojica zaključuju, posle dugogodišnjeg istraživanja, da „ne postoje nikakvi dokazi da su prvi templari štitili hodočasnike“. Jedino za šta su postojali pouzdani dokazi o njihovom delovanju bilo je mnoštvo činjenica da su vitezovi ovog reda, prvih godina po osnivanju, vršili temeljna iskopavanja ispod ruševina Irodovog hrama. Ukratko, mnogi autori zaključuju da su templari tražili neku vrstu blaga ili svetinje, koje je, prema njihovim informacijama, postojalo podno hrama cara Solomona.

Godinama su bili posvećeni iskopavanjima tražeći nešto u mreži brojnih tunela koji su se tu nalazili. Te tunele moderni arheolozi našli su tek 1876. godine. Templari su znali šta traže u Jerusalimu, i to je, navodno, bio svitak pergamenta koji je otkriven u Kumranu na Mrtvom moru 1947. godine. Bio je to spisak grobnica u kojima su bili sačuvani različiti predmeti koji su mogli da budu deo takozvanog blaga Jerusalimskog hrama. Mnoga predanja govorila su u prilog tome da su upravo templari bili čuvari Svetog grala, što je pojačavalo mističnost ovog reda i dramatično mu podizalo ugled u Starom svetu.

Vitezovi ovog reda uskoro postaju neobično moćna družina. Organizaciono su bili superiorni u odnosu na sve druge konkurente, čak su ovladali bankarskim poslovanjem i plaćanjem „na daljinu“, jednom vrstom menica, pa su postali, po svojoj ekonomskoj snazi, „najača država bez

države“ u Evropi. Imanja su im bila nepregledna, riznice prepune, a moć je sve više rasla. Kreditirali su države i crkvu, pa ih neki autori smatraju i pretečama današnjih multinacionalnih kompanija.

Moć templara naročito je smetala francuskom kralju Filipu Lepom (1268–1314). Istoričari kažu da je bio prezadužen kod njih, kao i to da templari nisu uvažili njegovu molbu za prijem u njihov red, što ga je nagnalo na žestoku osvetu koju je dugo i pažljivo pripremao. Kada je uspeo da na papsko mesto dovede svog čoveka, pokazao je svoje pravo lice i namere i mogao je da stupi u brutalnu akciju. To se desilo u petak, 13. oktobra 1307. godine, kada je uhapšen tadašnji veliki majstor ovog reda Žak de Mole, kao i šezdeset najuglednijih vitezova. Interesantno, „crni petak 13.“ za mnoge je malerozan dan, ali većini nije poznato da je taj dan vezan za pogrom templara.

Akcija je započela u jednoj krčmi gde su zaverenici protiv vitezova zaštitnika Hristovog groba čekali signal za pogrom, a to je bio trenutak kada je prvi među zaverenicima trebalo da okrene hleb naopako. Od tada važi predanje, sačuvano i u mnogim srpskim krajevima, da se hleb nikako ne sme okretati naopako. Predanja su ušla duboko u tradiciju iako je poreklo takvog ponašanja mnogima nepoznato. Doduše, u srpskim krajevima hleb je često doživljavao kultno, pa ga narodna predanja pominju uz najdublje poštovanje.

Sudbina De Molea okončana je vrlo brutalno, u skladu sa okrutnim egzekucijama onog doba. On je spaljen na lomači, a tada formalno nestaje sa istorijske scene i čitav Templarski red. U predanju je ostalo zapisano da je, tokom stravične ceremonije spaljivanja, sa lomače prokleo zaverenike i da im je prorekao zlu sudbinu, odnosno da neće poživeti više od jedne godine posle njegovog umorstva. Legenda kaže da se to i dogodilo.

Veliko bogatstvo monaha vitezova uglavnom je prigrabio francuski kralj, ali znatan deo nikada nije pronađen. Jedan broj vitezova je sa 18 galija otplovio uglavnom za Škotsku, dok su drugi otišli u Portugaliju.

U Škotskoj su dočekani dobronamerno i srdačno jer su Škoti, na čelu sa Robertom Brusom, već bili ekskomunicirani iz Katoličke crkve budući da su se pobunili protiv kralja Edvarda Drugog.

U Portugaliji templari su prihvaćeni u novi red Vojske Isusa Hrista, među čijim velikim majstorima se izdvajao Henri Moreplovac, a tu su bili i Vasko da Gama, Bartolomeo Dijaz i Fernando Magelan. Kristifor Kolumbo, takođe vitez ovog reda, otisnuo se ka Indiji noseći karte Martina Bahajma, templara i kartografa iz Nirnberga. Posle mnogo objavljenih knjiga o vitezovima Templarskog reda postaje izvesno da je Kolumbo krenuo na put ka Americi, koju su uveliko posećivali Evropljani pre njega. To dokazuju i dekoracije unutar poznate Roslinske kapele, čudnovatog zdanja u Škotskoj izgrađenog u 15. veku. U toj kapeli postoje neobični delovi isklesani na stubovima koji prikazuju klipove kukuruza, kao i biljku aloju. Ne bi to bilo neobično da se pouzdano ne zna da su kukuruz i aloja tada rasli isključivo na američkom kontinentu, a da je Roslinska kapela izgrađena pre Kolumbovog putovanja, tobože ka Indiji. Ili je, poučen templarskim mapama, dobro znao šta radi?

U velikom delu Škotske i danas postoje sačuvani templarski grobovi, koji su lako prepoznatljivi po tome što nemaju zapisano ime pokojnika, već su vitezovi sahranjivani ispod ravne ploče. Jedino obeležje bio je otisak mača koji je vitez za života posedovao. To je bila jedina njegova imovina, dok je za naredna pokolenja bilo dovoljno to da je bio templar, ali nije bilo važno njegovo ime.

Templari bivaju posredno uključeni u Seljački ustanak u Engleskoj 1381. godine, a njihovo pojavljivanje je često bilo misteriozno, o čemu iscrpno govori Džon Robinson u knjizi *Rođeni u krvi*. On kao navodne razloge za sukob pominje i animozitet između hospitalaca i templara, jer su ovi prvi nasledili veliki deo templarske imovine po ukidanju reda. Uglavnom, ostatak vitezova Hristovog groba očigledno je nastavio da radi unutar svojih tajnih krugova, ljubomorno čuvajući svoje pripadništvo ovom redu kao najsvetiju tajnu. Možda je i veliki požar u Londonu 1666. godine, kada je izgoreo bezmalo ceo grad, bio pogodno tle za ponovno okupljanje zidara u velikom broju i na značajnim poslovima, pa je i to bio interesantan sticaj okolnosti koji je omogućio da templari ponovo zaseju svoje seme snažnije nego do tada.

Možda je, kako tvrde neki istoričari masonerije, ovog puta bilo značajno to što je zidarski esnaf bio simbolički pogodan da se templari

transformišu u masone. Tu već dolazi do različitih tumačenja pojedinih autora: jedni tvrde da je zidarski esnaf oduvek bilo jasan teren za simbole masonerije, dok su drugi okrenuti tezi da su se templari veštom mimi-krijom samo preobratili u masone.

Važno je reći i to da je pripadnike ovog reda anatemisala Katolička crkva zato što su prihvatili ezoterična i hermetična razmišljanja do kojih su dolazili logikom svog postojanja na Mediteranu, kao i zato što su uvažavali platonistički i pitagorejski način poimanja sveta, što se razlikovalo od strogih crkvenih dogmi onog doba. Tek, templari i danas postoje, o njima postoje mnoga predanja, a u narednim poglavljima biće ponovo reći o njima i njihovom uticaju na slobodne zidare.

I danas, kako tvrde autori *Hiramovog ključa*, postoji jasno odredište koje povezuje templare i masone i ukršta njihova predanja, a to je već pomenuta Roslinska kapela. To zdanje je sačuvano tokom vekova bez obzira na besomučne borbe i razaranja u njegovoj okolini. Kapela je, prema mišljenju mnogih, u stvari, jedna vrsta rekonstrukcije Irodovog hrama, a interesantno je to da na njoj nema hrišćanskih obeležja, već su simboli na njenim fasadama i u unutrašnjosti isključivo templarski i masonski.

IX

Mnogo prostora bi bilo potrebno da bi se prikazale sve legende i svi obredi koji su bitni za razumevanje slobodnozidarske organizacije, ali ovi osnovni koje smo pomenuli važni su da bi se jasnije razaznalo sve ono što se može videti na pojedinim beogradskim građevinama.

Pre toga, nekoliko reči o tome kako su masoni došli na ovaj prostor, odnosno ko je sve u Srbiji, odnosno na Balkanu bio istaknuti mason.

Na Balkanu, među prvima i sigurno značajnijim masonima onog doba bio je grof Ivan Drašković, koji je u Glini osnovao ložu *Ratno prijateljstvo* još davne 1764. godine. Budući da je masonerija zvanično osnovana 1717. godine, to je jasan dokaz koliko se brzo širila Evropom i koliko je brzo postajala značajna.

Grof Ivan Drašković, hrvatski plemić, kasnije osniva ložu u Otočcu, koja je, kao i prethodna, bila oficirska, što pokazuje da su naši zemljaci

na teritoriji ondašnje Austrije, u Lici i Krajini, na obodu carevine kojoj su bili graničari, među prvima došli u kontakt sa slobodnozidarskim redom. Kasnije, a pod patronatom grofa Draškovića, dolazi i do ujedinjenja četiri postojeće lože u Veliku hrvatsku ložu.

Istovremeno, Srbi iz Vojvodine kontaktiraju sa masonerijom i preko Budimpešte, pa se tako pominju Josif Jovanović Šakabenta, vladika novosadski, krušedolski arhimandrit Stefan Stratimirović i drugi.

Veliki društveni potresi u Evropi krajem 18. veka brzo se šire i sve više je antiklerikalaca i prosvetitelja koji se oštro suprotstavljaju feudalizmu i crkvenoj dominaciji. Na tom talasu, verovatno, masonerija i stiže u Srbiju koja je na razmeđi vekova pod turskom dominacijom.

Među masonima je i danas veoma uvaženo delo velikog narodnog prosvetitelja Dositeja Obradovića. Njega neki nazivaju i prvim modernim srpskim piscem, a njegov udeo u masoneriji ocenjuju značajnim. Budući da nije lako utvrditi da li je neko bio mason ili nije, oslonili smo se na tvrdnje samih masona, argumentovane i činjenicom da je jedna loža u međuratnom periodu čak i nosila njegovo ime.

Dositej je bio veoma blizak sa Vukom Karadžićem, za koga neki istraživači,

Značka lože
Mitropolit Stratimirović

Dositej Obradović,
1742–1811.

doduše bez preciznih dokaza, tvrde da je postao mason na svojim putovanjima po Evropi. Podsećamo, u Evropi tog doba stvarala se jedna nova kultura, kao i jedan novi naučni milje, kojima su poseban ton davali masoni. Uticaj na naše prosvetitelje bio je od velikog značaja, pogotovo kada se zna da su tadašnje evropsko mnjenje formirali umovi kao što su bili Gete, Betoven ili Mocart, slobodni zidari čije je delo i danas neprikosnoveno.

Postoje nagoveštaji da je i vladika Petar Petrović Njegoš bio ako ne mason, a ono sigurno u veoma bliskom kontaktu s njima. To se tumači na različite načine, ali onaj pretežan potiče od činjenice da je među njegovim prvim učiteljima bio provereni i oduševljeni slobodni zidar Sima Milutinović Sarajlija.

Nije zgoreg pomenuti da su u predvečerje Prvog srpskog ustanka u Beogradu radili masoni koji su bili organizovani unutar lože čije ime istoričari nikada nisu saznali. Među braćom toga doba bili su Petar Ičko, vojvoda Janko Katić, braća Popović – Čardaklije, svi potonji vođi srpskog ustanka i svi, očigledno, slobodni zidari, zajedno sa velikim grčkim pa-

triotom Rigom od Fere i samim Mustafapašom, koji je bio veoma pravedan vladar naklonjen narodu, pa su ga zato i zvali „srpska majka“. U dahijskom zulumu su našli motiv da se spoje i naprave ložu koja je okupljala i Turke i Srbe, koji su imali zajedničke ciljeve.

U godinama koje nastupaju, do kraja 19. veka, masonerija doživljava novu ekspanziju i iz redova srpskih viđenijih ljudi regrutuje veliki broj članova, pa tako nastaje i prva isključivo srpska loža *Svetlost Balkana*, formirana 1876. godine. Među istaknutim članovima te lože bili su profesor Velike škole Mihailo Valtrović, Ivan Đaja, jedan od osnivača Radikalne stranke, najuticajnije političke partije do početka Drugog

Avram Petronijević,
1791–1852.

svetskog rata, slikar Đorđe Milovanović, kao i Dragutin Milutinović, profesor Velike škole i sin Sime Milutinovića Sarajlije.

Već 1881. godine stvara se nova loža, ovog puta pod zaštitom Velikog Orijenta Italije, koja se zvala *Srpska zadruga*. Njeni članovi su bili Emilijan Josimović, profesor Velike škole i autor prvog urbanističkog plana Beograda, i Laza Paču, uvaženi lekar, a kasnije uspešni guverner Narodne banke i ministar finansija u Vladi Kraljevine Srbije.

Treća po redu loža osnovana u srpskom prestonom gradu zvala se *Sloga, rad i postojanstvo*, a bila je ustanovljena 1883. godine. Inicijator njenog osnivanja bio je Mihailo Valtrović, starešina lože *Svetlost Balkana*, koji je sa dvanaest članova ove lože osnovao novu, takođe pod zaštitom Velikog Orijenta Italije.

Nepunu deceniju kasnije iz te lože istupa nekoliko veoma značajnih ljudi za Srbiju i Beograd onog doba i 1890. godine formiraju ložu *Pobratim*. To su bili Svetomir Nikolajević i Đorđe-Đoka Milovanović, a pridružili su im se Andra Đorđević, Đorđe Vajfert, Stevan Mokranjac... Ta loža bila je formirana pod zaštitom Velike lože Ugarske.

Posle Aneksione krize 1908. godine dolazi do raskida saradnje srpskih masona iz lože *Pobratim* sa Velikom ložom Ugarske, a od samog početka 20. veka Vasa U. Jovanović intenzivno radi na zblizavanju srpske masonerije sa slobodnim zidarima Velikog Orijenta Francuske. Rukovođen idejom o

Ivan Đaja, 1884–1957.

Mihailo Valtrović,
1839–1915.

zajedničkoj državi Srba i Hrvata, Vasa U. Jovanović dobija podršku od Francuza i 1909. formira ložu *Ujedinjenje*, na čijem čelu biva od osnivanja. Jedan od najznačajnijih članova te lože bio je Leon Deko, francuski poslanik u Beogradu. On je ujedno bio i prvi koji je u svom izveštaju decidirano pisao kako je prestolonaslednik i kasnije kralj Aleksandar Karađorđević bio jedan od slobodnih zidara.

Godinu dana po osnivanju lože *Ujedinjenje*, 1910. godine, osnovana je i loža *Šumadija* na čelu sa slikarom Đorđem Milovanovićem. Ta loža radila je pod zaštitom Velike lože Hamburga, sa sedištem u Berlinu. Šumadija je kao svoj znak izabrala pečat grba Šumadije, a to je glava divljeg vepra prostreljena strelom. Interesantno, upravo takav simbol imao je izrazito mesto na fasadi Doma Svetoga Save u Ulici Cara Dušana, zgradi u kojoj su se odvijali veoma bitni događaji koji su prethodili osnivanju lože *Pobratim*.

U Beogradu su do Drugog svetskog rata radile još i lože *Istina*, osnovana 1922. godine, *Preporodaj*, od 1923. godine, kao i loža *Dositej Obradović*, od 1924. godine.

Interesantno je i to da je od 1911. godine u Beogradu radila i isključivo jevrejska loža koja se zvala Srbija, koja je pripadala takozvanom 11. distriktu Nezavisnog ordena Bene Berit, sa sedištem u Carigradu. Oni su u svetu imali lože koje su formirali isključivo Jevreji, pa je jedna takva formirana i u srpskoj prestonici. Motivacija za taj čin nije mogla da bude u bilo kakvoj vrsti antisemitizma, budući da ga u Beogradu nije bilo, pa se formiranje te lože tumači isključivo kao potreba ondašnjih Jevreja za specifičnom vrstom samoorganizovanja, koja je već bila uobičajena širom planete.

Dakle, masonerija je u Srbiji našla veoma plodno tle, najpre podržana idejama prosvetiteljstva, a kasnije buržoaskim napretkom.

Posle toga, a pogotovo u periodu između dva svetska rata, masoni okupljaju veliki deo srpske političke i duhovne elite. To je period u kome je i izgrađeno najviše zdanja koja dokazuju da su ili finansijeri ili projektanti bili slobodni zidari, mada će upućeni reći da je to vreme kada je i izgrađeno najviše objekata koji i danas srpskom prestonom gradu daju prepoznatljiv arhitektonski duh.

X

Da bismo pažnju posvetili arhitekturi Beograda, odnosno simbolima koji ga krasi i označavaju njegovu višestruko značajnu prošlost, ostaje nam još jedan zadatak: da pomenemo simbole koje smo već opisali i pridružimo ih onima koji su obeležje ovog grada, a dovodimo ih u vezu sa masonima.

Uz simbole koje sada pominjemo, neka tumačenja ćemo komentarisati kada budemo opisivali zgrade na koje ćemo nailaziti tokom ovog beogradskog putopisa posvećenog slobodnozidarskoj gradnji i „potpisivanju“.

Za učenički stepen važno je da kandidat simbolički doživljava novo rađanje, pa navlačenje belih rukavica ima posebno značenje, baš kao i opasavanje bele kecelje, s kojom, kao simbolom čistote, ulazi u kraljevsku umetnost. Simboli ovog statusa jesu neobrađen kamen i čekić kojim kandidat počinje njegovu obradu.

Za pomoćnički stepen bitna je moralna ispravnost koju posvećenik pokušava da dostigne. U ovoj fazi je značajan simbolički princip uglo-mera, libele i viska.

Za majstora, masona uzdignutog na treći stepen, važno je to da je na simboličan način prešao preko sopstvenog mrtvačkog kovčega, spoznajući tako svoju ljudsku, animalnu prirodu. Postajući majstor, mason u ovom stepenu postaje nalik samom Hiramu Abifu, čiji je naslednik, i po čijem je uzoru obavezan na zavet večnog ćutanja. Majstorska kecelja obrubljena je plavom trakom, a krasi je i tri ruže koje znače da je priroda čoveka, ono animalno u njemu preobraženo i pobeđeno sa tri svetla. Majstor je mason koji je, radeći uglomerom i libelom, uskladio svoju trostruku prirodu.

XI

Simboli koji se izdvajaju u masonskoj ikonografiji jesu:

Šestar i uglomer (ugaonik) koji su u simboličkom kodu češće viđani zajedno nego odvojeno.